

РІШЕННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ

У ч. 2 ст. 366 КК передбачена кримінальна відповідальність за вчинення службового підроблення, якщо воно спричинило тяжкі наслідки, визначення яких дається у примітці до ст. 364 КК, — матеріальні збитки, що у двісті п'ятдесят і більше разів перевищують неоподатковуваний мінімум доходів громадян. Кримінальна відповідальність за цей злочин настає тоді, коли службове підроблення призвело до спричинення майнової шкоди і ця шкода перебуває у прямому (безпосередньому) причинному зв'язку (зв'язку взаємозалежності) саме зі службовим підробленням

ПОСТАНОВА

Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України

від 20 червня 2013 р.

(в и т я з)

Краснодонський міськрайонний суд Луганської області вироком від 12 грудня 2011 р. засудив Б. за: ч. 5 ст. 191 КК до позбавлення волі на строк сім років із конфіскацією майна; ч. 2 ст. 366 КК до позбавлення волі на строк два роки.

На підставі ст. 70 КК Б. визначено остаточне покарання — позбавлення волі на строк сім років із конфіскацією всього майна.

На підставі ч. 5 ст. 74 КК Б. звільнено від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності.

Б. визнано винуватим у тому, що він, обіймаючи посаду директора спільного українсько-російського підприємства, 19 травня 1998 р. з метою заволодіння державним майном працював на посаду начальника комерційного відділу шахти. Реалізуючи свій злочинний умисел на заволодіння державним майном в особливо великих розмірах, Б. зловжив своїм службовим становищем та довірою директора шахти Ф. (справа про обвинувачення якого у злочині, передбаченому ч. 2 ст. 367 КК закрита на підставі ст. 49 КК), підробив і підписав від імені директора договір від 8 червня 1998 р. про спільну господарську діяльність між шахтою та спільним підприємством виробничо-комерційною фірмою (далі — СП ВКФ).

Надалі, знаючи про відвантаження вугілля з шахти, Б. з метою заволодіння ним, скористався наявними у нього незаповненими бланками з підписом директора шахти, що були завірені печаткою, склав завідомо неправдивий документ (лист), адресований на ім'я начальника управління матеріально-технічного постачання державної холдингової компанії (далі — УМТП ДХК, ДХК відповідно) без номера і дати.

Згідно з цим листом, відвантажене із шахти на державне підприємство Групова збагачувальна фабрика (далі — ДП ГЗФ) вугілля в кількості

471 т і на дочірнє підприємство Центральна збагачувальна фабрика у кількості 606 т, а всього у кількості 1 тис. 77 т на суму 74 тис. 54 грн 52 коп. є власністю СП ВКФ, директором якого був Б.

Зазначений документ Б. пред'явив в УМТП ДХК, яке передало вугілля в кількості 1 тис. 77 т у власність СП ВКФ. УМТП ДХК переробило його й отримало 467 т концентрату та відвантажило в кількості 199 т на суму 17 тис. грн., як власність СП ВКФ, на адресу державного підприємства.

Таким чином, Б., зловживаючи своїм службовим становищем, як посадова особа заволодів чужим майном, а саме — рядовим вугіллям шахти в кількості 1 тис. 77 т на загальну суму 74 тис. 54 грн 52 коп., що є особливо великим розміром, привласнив його та розпорядився ним на власний розсуд.

Щоб приховати привласнення рядового вугілля шахти в кількості 1 тис. 77 т на суму 74 тис. 54 грн 52 коп., Б. вніс до офіційних документів завідомо неправдиві відомості, що виразилось у складанні неправдивих документів: листа без номера та дати, складеного від імені директора шахти Ф. на ім'я начальника УМТП ДХК М., а також листа, складеного від імені генерального директора ДХК К., що призвело до тяжких наслідків.

Апеляційний суд Луганської області ухвалою від 3 липня 2012 р. вирок щодо Б. залишив без змін.

Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ ухвалою від 26 лютого 2013 р. судові рішення щодо Б. залишив без змін.

Заступник Генерального прокурора України у заяві порушив питання про скасування ухвали Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 26 лютого 2013 р. щодо Б. та направлення справи на новий касаційний розгляд. На його думку, підставами для такого рішення було неоднакове застосуван-

ня судом касаційної інстанції одних і тих самих норм кримінального закону щодо подібних суспільно небезпечних діянь, що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень.

Заступник Генерального прокурора України вважав, що кваліфікуюча ознака — тяжкі наслідки — одночасно була застосована до обох складів злочину, хоча тяжкі наслідки (заволодіння майном шляхом зловживання засудженим своїм службовим становищем) — це наслідок іншого тяжкого злочину, передбаченого ч. 5 ст. 191 КК. Службове підроблення (ст. 366 КК) не мало прямого (безпосереднього) причинного зв'язку між діями Б. і тяжкими наслідками. Внесення в офіційні документи завідомо неправдивих відомостей не призвело безпосередньо до тяжких наслідків, а стало способом заволодіння майном шляхом зловживання засудженим своїм службовим становищем, що і становило ідеальну сукупність злочинів.

На обґрунтування заяви заступник Генерального прокурора України послався на ухвалу Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 18 вересня 2012 р. щодо К., засудженого вироком Пролетарського районного суду м. Донецька від 30 січня 2012 р. за ч. 2 ст. 366 КК, ч. 4 ст. 191 КК, якою суд касаційної інстанції частково задовольнив касаційну скаргу прокурора, змінив зазначений вирок, перекваліфікував його дії з ч. 2 на ч. 1 ст. 366 КК. У цьому випадку, як зазначив прокурор, суд визнав, що тяжкі наслідки у виді заподіяння товариству з обмеженою відповідальністю матеріальних збитків на суму 111 тис. 752 грн 40 коп. настали не в результаті службового підроблення, а внаслідок зловживання К. своїм службовим становищем.

Судова палата у кримінальних справах Верховного Суду України заслухала суддю-доповідача, пояснення прокурора про задоволення заяви, перевірила матеріали кримінальної справи, обговорила доводи, зазначені в заяві, й додані до неї матеріали і встановила таке.

Зіставлення фактичних обставин суспільно небезпечного діяння, передбаченого ч. 2 ст. 366 КК, за вчинення якого засуджено Б., з фактичними обставинами діяння, щодо якого висловлена правова позиція касаційного суду в рішенні, наданому для порівняння, дають підстави стверджувати, що вони подібні між собою за деякими ознаками, характерними для цього складу злочину. Водночас ці діяння отримали різну правову оцінку — були кваліфіковані як злочини за різними частинами ст. 366 КК.

Відмінність у застосуванні норми закону про кримінальну відповідальність до зазначених, відповідно, в оспореному й порівнюваному судових рішеннях фактичних обставин суспільно небезпечних діянь дає змогу провадити перегляд справи по суті заявлених у зверненні вимог на предмет законності та обґрунтованості оспореного рішення (підстава: п. 1 ч. 1 ст. 400¹² КПК 1960 р. — неоднакове застосування судом касаційної інстанції однієї й тієї самої норми закону про кримінальну відповідальність щодо подібних суспільно небезпечних діянь, що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень).

Відповідно до положень ст. 400¹¹, п. 1 ч. 1 ст. 400¹², ч. 1 ст. 400²¹, частин 1 та 2 ст. 400²² КПК 1960 р. перегляд оспореного рішення провадиться з огляду на ті фактичні обставини справи, які були встановлені й визнані доведеними судом першої інстанції, з дійсністю, достатністю та достовірністю яких погодився суд касаційної інстанції.

Характерними особливостями основного складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 366 КК, є те, що склад цього злочину формальний, тобто злочин визнається закінченим із моменту вчинення зазначених у диспозиції чотирьох видів дій: а) складання службовою особою завідомо неправдивих офіційних документів; б) видача службовою особою завідомо неправдивих офіційних документів; в) внесення службовою особою до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей; г) інше підроблення службовою особою офіційних документів. Мотив і мета не є обов'язковими ознаками цього складу злочину, але, залежно від конкретних мотивів і, що головне, мети його вчинення, можуть мати інше кримінально-правове значення, отримати іншу кримінальну-правову оцінку (наприклад, кваліфікуватися як готування до вчинення іншого, більш тяжкого, злочину). Особливістю цього діяння є й те, що норма закону (ст. 366 КК) не передбачає кримінальної відповідальності за наступне використання підроблених офіційних документів.

У ч. 2 ст. 366 КК передбачена кримінальна відповідальність за вчинення зазначених видів службового підроблення, якщо вони спричинили тяжкі наслідки, визначення яких дається у примітці до ст. 364 КК, — матеріальні збитки, що у двісті п'ятдесят і більше разів перевищують неоподаткований мінімум доходів громадян. Кримінальна відповідальність за цей злочин настає у разі, коли службове підроблення призвело до спричинення реальної майнової шкоди і ця шкода перебуває у прямому (безпосередньому)

причинному зв'язку (зв'язку взаємозалежності) саме зі службовим підробленням.

Шкода охоронюваним законом інтересам за-подіюється, як правило, не самим підробленням офіційних документів, а внаслідок їх використання, що, як зазначено вище, не є конструктивною ознакою службового підроблення. Тому визначення (встановлення) причинного зв'язку між службовим підробленням і тяжкими наслідками залежить від того, ким саме — іншою особою чи самим підробником, в якому значенні, з якою метою використовуються ці документи. Якщо підроблені офіційні документи використовує особа, що їх підробила, як засіб (спосіб, умови) вчинення іншого злочину, у часі підробила їх раніше, усвідомлює, як правило, що підроблення документів є етапом (частиною) злочинної поведінки чи необхідною дією для вчинення іншого посягання, внаслідок чого буде досягнуто кінцевої мети всієї злочинної поведінки, то таке службове підроблення не може (не повинно) кваліфікуватись як таке, що спричинило тяжкі наслідки.

Інша кримінально-правова оцінка цього діяння за описаних умов суперечитиме принципам законності, точності, об'єктивності, повноти та неприпустимості подвійного ставлення за провину вчинення одних і тих самих дій чи наслідків, оскільки призведе до інкримінування особі настання суспільно небезпечних наслідків, спричинення яких не охоплювалося її умислом і які у процесі цілеспрямованої злочинної поведінки об'єктивно не могли настати. Адже зрозуміло, що частина злочинної поведінки не може бути причиною наслідку, настання якого залежить від здійснення всієї злочинної поведінки, особливо від учинення того діяння, завдяки якому винна особа досягає своєї злочинної мети й спричиняє реальну шкоду.

У кримінальній справі щодо Б. встановлено, що засуджений під впливом корисливого мотиву з метою заволодіння майном шляхом зловживання засудженим своїм службовим становищем вчинив службове підроблення, а згодом, зловживаючи службовими повноваженнями директора підприємства, використав їх за призначенням і, таким чином, реалізував злочинний намір, наслідком якого стало спричинення державі майнової шкоди на зазначену в судових рішеннях суму.

Із відображеної в судових рішеннях хронології та послідовності дій засудженого вбачається, що задум Б. передбачав вчинення сукупності злочинів, одним із яких було службове підроблення. У часі це діяння фактично передувало заволодінню майном шляхом зловживання засудженим

своїм службовим становищем, кримінальна відповідальність за яке передбачена ст. 191 КК. Саме підроблення зазначених у вирокі офіційних документів не спричинило жодної шкоди. Використовувати підроблені документи мав сам засуджений, тобто особа, яка їх підробила; призначення цих документів — бути засобом вчинення іншого (наступного) злочину, який за способом, місцем, часом і характером дій, метою та умислом утворював зі службовим підробленням не єдиний злочин, а сукупність.

Злочинний результат — тяжкі наслідки, що мають кваліфікуюче значення, настали після виконання об'єктивної сторони наступного (кінцевого) злочину.

Зазначені судження у своїй сукупності дають підстави констатувати, що у разі, коли службове підроблення вчиняється службовою особою, яка потім сама використовує підроблені (сфальсифіковані) нею офіційні документи як засіб (спосіб, умови тощо) для вчинення іншого злочину, коли суспільно небезпечні наслідки настають після вчинення діяння, якому службове підроблення було засобом (способом, умовами) його вчинення, то інкримінувати спричинення таких наслідків водночас і як результат службового підроблення — неправильно, оскільки ці наслідки не перебувають у прямому (безпосередньому) причинному зв'язку зі службовим підробленням. Такий спосіб визначення провини особи призводитиме до покладення на неї подвійної відповідальності за одні й ті самі наслідки, що неприпустимо.

У судовому рішенні касаційного суду, наданого для порівняння, фактичні обставини діяння, передбаченого ст. 366 КК, як зазначено вище, подібні до фактичних обставин справи, щодо яких ухвалено оспорене рішення, і на відміну від оспореного отримали протилежну кримінально-правову оцінку, правильність якої обстоював у своїй заяві заступник Генерального прокурора України.

Нормативне тлумачення ст. 366 КК у взаємозв'язку з конкретним змістом фактичних обставин справи, правильність практики застосування цієї норми закону в контексті інших подібних фактичних даних справи, правова позиція Верховного Суду України, висловлена раніше щодо подібних кримінальних правовідносин (постанови Верховного Суду України: від 19 грудня 2011 р. у справі № 5-18кц11 стосовно Л.; від 7 лютого 2012 р. у справі № 5-31кц12 стосовно Р.; від 21 березня 2013 р. у справі № 5-2кц13 щодо А.), переконує в помилковості висновків суду касаційної інстанції, який погодився з правильністю кваліфікації дій засудже-

них за ч. 2 ст. 366 КК, і водночас зобов'язують скасувати це рішення як незаконне.

Відповідно до ст. 400²² КПК у разі визнання судового рішення касаційного суду незаконним Верховний Суд України скасовує його і постановляє нове рішення із зазначенням висновку про те, як саме має застосовуватися конкретна норма закону про кримінальну відповідальність щодо подібних суспільно небезпечних діянь. Однак, якщо виходити із системного розуміння норм процесуального закону, яким регламентується порядок перегляду справи Верховним Судом України, за результатами такого перегляду Верховний Суд України фактично законодавчо позбавлений можливості ухвалювати нове рішення, оскільки для його постановлення необхідне втручання не тільки в рішення суду касаційної інстанції, перегляд якого дозволений законом, але і втручання в судові рішення судів нижчих інстанцій, перегляд яких законом обмежено.

Із огляду на викладене Судова палата у кримінальних справах Верховного Суду України вимушена ухвалити найприйнятніше рішення, можливе для задоволення заяви заступника Генерального прокурора України і для забезпечення захисту права засудженого на законне та справедливе судове рішення, — скасувати оскаржену ухвалу касаційного суду і направити справу на новий касаційний розгляд.

Новий касаційний розгляд справи належить провести відповідно до вимог закону.

Керуючись п. 15 розд. XI «Перехідні положення» КПК, статтями 400¹², 400²⁰, 400²¹, 400²² КПК 1960 р., Судова палата у кримінальних справах Верховного Суду України постановила: заяву заступника Генерального прокурора України задовольнити; ухвалу Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 26 лютого 2013 р. щодо Б. скасувати, а справу направити на новий касаційний розгляд.